

UOT 7;7:001.92

*Səadət Təhmirazqızı
sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
əməkdar mədəniyyət işçisi
fidan.nasirli@mail.ru
(Azərbaycan)*

ZEMFİRA SƏFƏROVA MUSIQİNİN RADIO VƏ TELEVİZİYADA TƏBLİĞATÇISI KİMİ

*Elm və hünərdən yadigar qoymaq yaxşıdır,
nəinki mal və əmlakdan.
M. M. Nəvvab*

Öz hünəri ilə elmin zirvəsini fəth edən görkəmli alim, AMEA-nın həqiqi üzvü, akademik Əməkdar Elm xadimi, Əməkdar incəsənət xadimi Zemfira Səfərovanın zəngin yaradıcılıq yolu bu günün və gələcəyin nəsilləri üçün əsil örnekdir. Onun mənalı ömrü elmin və incəsənətin əlvan boyaları ilə elə çulğalaşmış ki, bu qarşılıqlı vəhdət ilə gəsrarəngiz bir harmoniya yaradıb. Bu harmonik çalarlarda isə sanki əsrlərin ilahi sədaları səslənir. Çünki Zemfira xanım qədim musiqi salnaməsinə üz tutaraq əsrlərin səsinə, sədasını dövrümüzə çatdırıb bildi. Bu yolda zərif qəlbli, müdrik bir xanımın necə fədakarlıqla çalışması onun öz sənətinə və öz xalqına olan sonsuz məhəbbətinin ifadəsidir.

Zemfira xanım yaradıcılığının ilk dövrlərindən bu günə qədər musiqi elminin dərin qatlarına nüfuz etmiş və heç kimin müraciət etmədiyi mövzuları araşdırmışdır. Odur ki, onun yaradıcılığı Azərbaycan musiqi tarixi üçün çox önəmlidir. Heç kimə bənzəməyən yaradıcılıq üslubu ilə Zemfira Səfərova musiqi elmində bəzi mənbələrin əsasını qoyub. İlk tədqiqatlara daşı Üzeyir Hacıbəylinin irsindən başlayan alim bu yolla daha qədim əsrlərə boyladı. Mir Möhsüm Nəvvab, Əbdülqadir Marağai, Səfiəddin Ürməvi - bu minvalla 20-ci əsrdən 13-cü əsrə qədər öz müdrik zəkası ilə yol aşan alimin tədqiqatları sanki əsrlər arasında bir körpü oldu.

Bu xidmətləri ilə musiqi elmində Üzeyirşünaslığın əsasını qoyan alimin yaradıcılığı üçün “Üzeyir dünyası” xüsusi bir mənbə olub. Zemfira xanımın Üzeyir bəy irsinin tədqiqatçısı kimi onun əsərlərinin işıq üzü görməsində də müstəsna xidmətləri var. Çünki Üzeyir bəy irsi onun üçün tükənməz bir mənbədir. Yaradıcılığa başladığı ilk dövrlərdən bu günə qədər o, bu irsə sadıq qalmışdır. Bu yerdə Zemfira xanımın maraqlı bir fikri yadıma düşür. 2005-ci ildə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqında alimin “Üzeyir Hacıbəyov və onun

görkəmli sələfləri” adlı kitabının (ingilis dilində) və bəstəkarın Zemfira xanım tərəfindən nəşrə hazırlanan üç cildinin təqdimatı keçirilirdi. Tədbirdə Xalq artistləri Xuraman Qasımova və Azər Zeynalov “Arşın mal alan” operettasından “Elə bənd oldum” duetini ifa etdilər. Musiqidən sonra səhnəyə çıxan Zemfira xanım sevinc dolu kövrək hisslərlə bu sözləri söylədi:

“Biz indi Üzeyir bəyin ölməz musiqisini eşitdik. Burada Gülçöhrə ilə Əsgər bəy bir-birlərinə necə bənd olduqlarını oxuyurlar. Sanki bu mənim düşüncələrimlə üst-üstə düşür. Çünki mən də Üzeyir bəyin irsinə elə bənd olmuşam ki, 40 ildən çoxdur ki, bu cazibədən çıxma bilmirəm”.

Bəli, Üzeyir bəy irsinin cazibəsinə düşən musiqişünas-alim Zemfira Səfərova öz yaradıcılığında yalnız Üzeyir bəyin irsini tədqiq etməmiş, həm də onun tövsiyyələrinə əməl etmişdir. Bu yerdə görkəmli akademik Bəkir Nəbiyevin fikirlərinə nəzər salaq:

“Hələ dahi Üzeyir Hacıbəyov özünün “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” adlı məşhur monoqrafiyasında Səfiəddin Ürməvi, Əbdülqadir Mərağai və Mir möhsüm Nəvvab kimi klassik Azərbaycan musiqişünaslarının mübarək adlarını çəkmiş, bir növ vəsiyyəti etmişdi ki, onların irsi gələcəkdə hökmən tədqiq olunmalı və bunun əsasında da Azərbaycan musiqi elminin mükəmməl tarixi yaradılmalıdır.

Bu vəsiyyətə əməl etmək şərəfli alimlərimiz arasında ilk dəfə Zemfira xanıma nəsib olmuşdur və tədqiqatçı bu vəzifənin öhdəsindən böyük müvəffəqiyyətlə gəlmişdir. “Azərbaycan musiqi elmi” monoqrafiyası böyük elmi potensialı olan fundamental tədqiqatdır. Bu zirvəyə gətirən yollarda Zemfira xanımın müxtəlif kitabları, sanballı məqalələri, tərtib, tərcümə, lüğət və nəşrləri var”.

Zemfira Səfərova Üzeyir bəy irsinin müxtəlif cəhətlərini öz məqalələrində, oçerklərində, hətta müxtəlif elmi konfranslardakı çıxışlarında da tədqiq və təbliğ etmişdir. Fikirlərimizə əyani aydınlıq gətirmək üçün alimin bu mövzu da yazdığı məqalə və əsərlərinə nəzər salaq:

“Üzeyir Hacıbəyovun musiqi qəzəlləri” (1965-ci il), “Üzeyir Hacıbəyov və Azərbaycan xalqının musiqi irsi” (1974-cü il), “Üzeyir Hacıbəyovun musiqi estetik konsepsiyasında xalqilik problemi” (1975-ci il), “Ü. Hacıbəyovun yaradıcılığında ənənə və müasirlik problemləri”, “Ü. Hacıbəyov böyük alim-musiqişünas kimi”, “Ü. Hacıbəyov yaradıcılığının əsas xüsusiyyətləri”, “Ü. Hacıbəyov yaradıcılığında beynəlmillilik”, “Ü. Hacıbəyov yaradıcılığında çoxşaxəlilik problemi” və s. Bu məqalələrin hər biri bir tədqiqat işidir. Zemfira xanımın sayəsində Üzeyir bəyin “Leyli və Məcnun” və “Koroğlu” opera-

larının da partituraları nəşrə hazırlanmışdır. 1970-ci ildə Zemfira Səfərova sənətsünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. Dahi bəstəkarın irsi tədqiqatçı-alimin növbəti axtarışlarına təkan olmuşdur.

Üzeyir bəy irsinin tədqiqinə öz yaradıcılığında xüsusi yer verən alim bu barədə geniş auditoriya qarşısında da çoxlu çıxışlar edib. Bu çıxışlar müxtəlif elmi konfranslar, simpoziumlar və bu kimi mötəbər tədbirlərdə deyil, həm də radio və televiziya verilişlərində də öz əksini tapıb. Bu mənada bizim Zemfira xanımın sığ – bir yaradıcılıq ünsiyyətimiz var. Belə ki, Azərbaycan Televiziyası və Redio Verilişləri Qapalı Səhmdar Cəmiyyətində musiqi redaktoru kimi çalışdığım ilk günlərdən Zemfira xanımın radio və televiziya verilişlərində həmsöhbət olmuşuq. Bu verilişlərdə Zemfira xanım aydın nitqi, səlist danışığı ilə öz elmi müddəalarını tamaşaçı və dinləyicilərə dolğun şəkildə çatdıraraq mövzu ilə bağlı ətraflı məlumat verir. Bu mənada onun Üzeyir bəyə həsr olunan verilişlərdə ki, çıxışlarından bəzi məqamlara nəzər salaıq. Bu yerdə onu da qeyd etməliyik ki, hətta Zemfira xanımın təşəbbüsü və məsləhəti ilə yaranan verilişlər də var. “Üzeyir dünyası” radio verilişi də məhz bu qəbildəndir.

2010-cu ildən etibarən Azərbaycan radiosunda ayda bir dəfə hər ayın 18-dən bu veriliş efirə təqdim olunur (müəllif və aparıcı Səadət Təhmirazqızıdır). Ümumiyyətlə, uzun illərdir ki, Azərbaycan radiosunda hər ayın 18-də Üzeyir Hacıbəylinin əsərləri səslənir. Bu ənənəyə yeni təfsirdə münasibət bildirən Zemfira xanım söhbətlərimiz əsnasında Üzeyir bəyin həyat və yaradıcılıq yolu barədə dinləyicilərə məlumat vermək məqsədilə belə bir verilişin açılmasını təklif etmişdi. Verilişin qonağı da Zemfira xanım olub. Beləliklə, “Üzeyir dünyası” radio verilişi Zemfira xanımın iştirakı ilə bağlı tədqiqatları verilişin dolğun və maraqlı olmasına əsil zəmin yaradır.

Zemfira xanım qədim və orta əsrlərin musiqi elmini araşdıraraq “Musiqi elmi” adlı böyük bir monoqrafiyaya meydana gətirmişdir. Bu monoqrafiya Azərbaycan musiqi elminin korifeyləri, onun inkişaf mərhələlərinin aparıcı qüvvələri olan Səfiəddin Ürməvi (XIII əsr), Əbdülqadir Marağai (XIV-XV əsrlər), XV-XVII əsrlərin görkəmli simaları, Mir Möhsüm Nəvvab (XIX əsr) və Üzeyir Hacıbəylinin (XX əsr) elmi irsindən eləcə də bəzi musiqi əsərləri, yerli və xarici mənbələr əsasında yazılmışdır. Tədqiqat haqqında müxtəlif illərdə görkəmli əsənət adamları müsbət rəylər söyləmişlər. Onlardan bir nümunə - “Türk musiqisi tarixinin ən önəmli əlyazma əsərlərinin təhlil edildiyi, Səfiəddin Ürməvi, Əbdülqadir Marağai və Mir Möhsüm Nəvvabdan, dahi bəstəkar və musiqişünas Üzeyir Hacıbəyliyə qədər uzanan 700 illik bir

dövrü araşdıran Zemfira Səfərovanın bu əsəri qiymətli bir tədqiqat və əmək məhsulu olaraq böyük bir tədbirlə anılmağa layiqdir.

Bu əsər təkcə Azərbaycan və Türk dünyası üçün deyil, eyni zamanda onur duyduğum və çalışmalarını çox təqdir etdiyim Yusif qızı Zemfira Səfərovanı bu qiymətli əsər üçün alqışlayır, bundan sonrakı həyatında ona daha böyük uğurlar diləyirəm” (Süleyman Şenel, Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyasının Musikoloji Bölüm başkanı).

Əlbəttə, Zemfira xanımın bu tədqiqatının əhəmiyyəti barədə söylənilən müsbət fikirlər çoxdur. Alim üzərində 20 ildən artıq işlədiyi bu mövzu əsasında 1996-cı ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. Bu tədqiqat musiqişünaslığımız üçün, bütövlükdə isə musiqi tariximizin sistemli şəkildə öyrənilməsi üçün dəyərli mənbədir. Məhz bu axtarırları ilə Zemfira Səfərova Azərbaycan musiqişünaslığında mənbəşünaslığın əsasını qoyub.

Təbii ki, Zemfira xanımın bu tədqiqatlarından musiqiçilər xeyli dərəcədə bəhrələniblər. Bu barədə geniş ictimaiyyətə də ətraflı məlumat vermək üçün 2007-ci ildə Azərbaycan Tele-film yaradıcılıq birliyində “Musiqi aləmində” adlı sənədli televiziya filmi çəkilib (ssenari müəllifi Səadət Təhmirazqızı, rejissor Rafiq Əliyev). Həmin filmin çəkilməsinin əsas məqsədi insanların qədim musiqi elmi haqqında maarifləndirməsi idi. Bu işdə isə Zemfira xanım öz maraqlı çıxışı ilə sanki əsrlərin musiqi tarixçisi rolunu yerinə yetirərək qədim dövrlərin musiqi həyatını və musiqiçilərini bu günün tamaşaçısına bütün təfərrüatı ilə çatdıraraq filmin əsas mahiyyətini açmışdır.

Zemfira xanım yalnız Respublikamızda deyil, onun hüdudlarından uzaqlarda da tanınan bir alimdir. Belə ki, o, müxtəlif ölkələrdə keçirilən simpoziumlarda, qurultaylarda, elmi konfranslarda öz nətiqliyi və mükəmməl mövzular əsasında etdiyi çıxışları ilə dünya musiqiçilərində də Azərbaycan musiqi mədəniyyəti barədə yüksək təsəvvür yaratmışdır.

1983-cü ildə Səmərqənd şəhərində keçirilən ikinci Beynəlxalq musiqişünaslıq simpoziumunda “M.M.Nəvvab və onun “Vüzühül-ərqam” risaləsi”, Türkiyədə keçirilən birinci Millətlərarası Böyük Azərbaycan konqresində “Ü. Hacıbəyov yaradıcılığının əsas xüsusiyyətləri”, Parisdə YUNESCO-nun keçirdiyi “Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyinə həsr edilmiş Beynəlxalq konqresdə “Dədə Qorqudun musiqi dünyasının bəzi məsələləri” və s. bu kimi mövzularla digər ölkələrdə də çıxışlar etmişdir.

Görkəmli alimin bu və ya digər çıxışları Azərbaycan televiziyası və rediosunda da təqdim olunub. Odur ki, radio və televiziyanın arxivində Zemfira

xanımın çoxlu sayda çıxışları var.

Geniş tədqiqatçılıq fəaliyyəti ilə bizlərə örnək olan Zemfira Səfərova 30 kitabın, 150-dən çox oçerk və məqalələrin müəllifidir. Bu mənbələr içərisində bəstəkar Qara Qarayevin yaradıcılığına həsr olunan “Qara Qarayeви anarkən”, “Qara Qarayevin estetikası” kitabları və bu mövzuda məqalələri var.

Unudulmaz bəstəkarımız Qara Qarayevə həsr olunan “Musiqi dünyası” proqramının müxtəlif nömrələrində (verilişin müəllifi və aparıcısı Səadət Təhmirazqızıdır) məhz Zemfira xanımın çıxışlarına istinad olunub.

Ümumiyyətlə, 1999-cu ildən Azərbaycan radiosunda efirə vəsiqə alan “Musiqi dünyası” proqramında bəstəkarlar, musiqişünaslar, ifaçılar barədə, musiqi həyatımızda baş verən hadisələrlə bağlı Zemfira xanımın çoxlu sayda çıxışları olub.

1999-cu ildən sənətsünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor Tariyel Məmmədovun baş redaktoru olduğu “Musiqi dünyası” jurnalı ilə əməkdaşlığımız sayəsində hazırladığımız “Musiqi dünyası radio jurnalı”nın da demək olar ki, bir çox nömrələrində Zemfira xanım iştirak edib.

Zemfira Səfərovanın televiziya və rediodakı çıxışları onun bir ictimai xadim kimi geniş fəaliyyətinin ifadəsidir.

Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinə belə qiymətli töhfələr bəxş edən bir alimin xidmətləri sözsüz ki, alqışa layiqdir. Odur ki, Zemfira xanım dövlətimiz tərəfindən də yüksək fəxri adlara və mükafatlara layiq görülüb. Bir sözlə haqqında söhbət açdığımız bu fədakar xanım qarşısına qoyduğu məqsədlərə məsuliyyətlə yanaşmış və üzərinə düşən işlərin öhdəsindən layiqincə gəlmişdir. Onun həyatı əsrlərə həsr olunan ömrün hekayətidir. Bu hekayənin yazılmamış səhifələri də var. Onları qələmə almaq üçün Zemfira xanıma can sağlığı və uzun ömür arzulayır və görkəmli alimimizi yubileyi münasibəti ilə də ürəkdən təbrik edirik.

Bu yazının sonunda bir daha qeyd edirik ki, musiqişünas-alim, akademik, Əməkdar elm xadimi, Əməkdar İncəsənət xadimi Zemfira Səfərova elmi və pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı musiqi elminin, musiqinin, sənətinin təbliğatçısı kimi də yüksək xidmətləri ilə seçilən simalardandır.

Açar sözlər: yaradıcılıq, kitab, radio, bəstəkar, tədqiqat.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan musiqi tarixi. Birinci cild. – Bakı, 2012.
2. Azərbaycan Televiziya və Radiosu Verilişlərinin arxiv materialları.

Saadat Tahmirazkyzy (Azerbaijan)**Земфира Сафарова в качестве пропагандиста музыки на радио и телевидении**

Заслуженный деятель науки, заслуженный деятель искусства, действительный член НАНА Земфира Сафарова является первым исследователем средневековой музыкальной науки. Она изучала наследие таких мыслителей, как Сафияддин Урмави, Абдulgадир Марагаи, Мирза бек, М.М.Навваб и ввела их произведения в оборот музыкальной науки XX века. Она является также пропагандистом музыки. Видный учёный регулярно выступала по радио и телевидению Азербайджана. В этом смысле, мы можем отметить подготовленный нами совместно телевизионный документальный фильм «В мире музыки» на Азербайджанском государственном телевидении (2007 год, автор сценария Саадат Тахмиразкызы), на Азербайджанском радио программы «Мир Узеира», «Мир музыки», «Радио журнал – Мир музыки» и ряд схожих передач.

Ключевые слова: творчество, книга, радио, композитор, исследование.

Saadat Tahmirazkyzy (Azerbaijan)**Zemfira Safarova as a propagandist of music on radio and television**

Honored Art and Science Figure, active member of ANAS Zemfira Safarova is the first researcher of ancient musical science. She studied the legacy of such thinkers as Safiyaddin Urmavi, Abdulgadir Maraghai, Mirza Bay, M.M. Navvab and from the 13th century brought their works to the musical society of the 20th century. This activity from the field of research makes her a propagandist of music. So, the prominent scientist regularly appeared on the radio and television of Azerbaijan. In this sense, we can note the TV documentary “In the World of Music” prepared by us together with Zemfira Safarova on Azerbaijan Television (2007, scriptwriter Saadat Tahmirazkyzy), on the Azerbaijani radio “World of Uzeir”, “World of Music”, “Radio Journal - The World of Music “ and a number of similar programs.

Key words: creativity, book, radio, composer, research.